

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΑΙ :

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ — ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ—ΙΟΥΝΙΟΣ

1934

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ ΕΚΔΟΤΑΙ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ» — ΣΤΑΔΙΟΥ 46^Α
ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

STEFAN ZWEIG

ΝΙΤΣΕ*

ΓΟΡΓΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΤΟΥ

Τό φίδι πού δέν μπορεί ν' αλλάξει πουκάμισο, πεθαίνει. Τό ίδιο και τά πνεύματα πού ἐμποδίζονται ν' αλλάξουν γνώμες: παύουν νά ναι πνεύματα.

Οἱ κοινοί ἄνθρωποι, στραβοί συχνά γιά κάθε τί πρωτότυπο, ἔχουν ἕνα ἀλάθευτο ἔνστικτο γιά νά βρίσκουν ὅ,τι τοὺς εἶναι βλαβερό. Πολύ πρὶν ὁ Νίτσε δειχτεῖ ὁ ἀνηθικιστής κι' ὁ ἐμπρηστής τῶν καλομαντρωμένων ἠθικῶν πάρκων, ἔνοιωσαν σ' αὐτόν ἕναν ἐχθρό: εἶχαν μυριστεῖ γιά λογάριασμό του περισσότερο παρ' ὅσα ἤξερε ὁ ἴδιος. Τοὺς στενοχωροῦσε (κανεῖς δέν ἤξερε τόσο τέλεια τὴν εὐγενική τέχνη ν' ἀποχτᾶ ἐχθρούς), σάν ἕνας τύπος ὑποπίτος, σάν ἕνας αἰώνιος ἀουτσάιντερ δλων τῶν κατηγοριῶν, σάν ἕνας μιγάς βγαλμένος ἀπὸ φιλόσοφο, φιλόλογο, ἐπαναστάτη, καλλιτέχνη, ἄνθρωπο τῶν γραμμάτων καὶ μουσικό. Ἀπ' τὴν πρώτη στιγμή, οἱ εἰδικοί τὸν ἐμίσησαν γιὰτί ἔβγαине ἀπ' τὰ ὄρια. Μόλις ὁ φιλόλογος δημοσίεψε τὸ πρῶτο του ἔργο, ὁ κορυφαῖος τῶν φιλολόγων, ὁ Willamowitz (εἶχε κολλήσει στὴ φιλολογία μισὸν αἰῶνα, ἐνῶ ὁ ἀντίπαλός του πήγαινε ὀλοένα πιὸ ψηλά, πρὸς τὴν ἀθανασία) παραδίνει στὴν κοινὴ περιφρόνηση, μπρὸς σ' ὄλους τοὺς συναδέλφους του, αὐτόν πού τόλμησε νά διαβεῖ τὰ ἐπαγγελματικά σύνορα. Οἱ βαγκνεριστεῖς δυσπιστοῦν πολὺ (καὶ πόσο δίκαια!) στὸν παθιασμένο πανηγυριστή, κι' οἱ φιλό-

σοφοὶ στὰ ἔργα του γιά τὴ γνώση. Προτοῦ μάλιστα βγεῖ ἀπὸ τὴ χρυσαλλίδα τοῦ φιλόλογου, πρὶν ἀποχτήσει ἀκόμα φτερά, ὁ Νίτσε ἔχει ξεσηκώσει ἐνάντιά του τοὺς εἰδικούς. Μόνο τὸ πνεῦμα πού ξέρει τίς μεταπτώσεις, μόνο ὁ Ριχάρδος Βάγκνερ ἀγαπάει σ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα πού πλάθεται ἀκόμα, τὸ μελλοντικό του ἐχθρό. Μά οἱ ἄλλοι μυρίζονται καὶ νοιώθουν ἀμέσως ἕναν κίνδυνο στὸν τολμηρὸ τρόπο του νά βλέπει τὰ πράγματα ἀπὸ μακρὰ⁽¹⁾: νοιώθουν ἐκεῖ κάποιον πού δέν εἶναι σίγουρος, πού δὲ θά μείνει πιστὸς στίς πεποιθήσεις τους, ἐξαιτίας αὐτῆς τῆς λευτεριάς τῆς δίχως χαλινό, μὲ τὴν ὁποία ὁ πιὸ ἐλεύθερος τῶν ἀνθρώπων πέρνει τὸ κάθε τί, καί, φυσικά, καὶ τὸν ἑαυτό του. Καὶ σήμερα ἀκόμη, πού ἡ προσωπικότητά του τοὺς φοβίζει καὶ τοὺς κάνει ἐπιφυλακτικούς, οἱ εἰδικοί θάθελαν πολὺ νά κλείσουν ξανά αὐτόν τὸν «ἐκτὸς νόμου πρίγκηπα» σ' ἕνα δόγμα, σὲ μιὰ θρησκεία ἢ σὲ μιὰν ἐντολή. Θάθελαν πολὺ νά δεθεῖ, σάν κι' αὐτούς, στίς πεποιθήσεις, νά κλειστεῖ σὲ μιὰ κοσμοθεωρία. Ὅ,τι ἀκριβῶς τὸν φόβιζε περισσότερο, — ἡ ξεκαθαρισμένη θέση χωρὶς καμμιάν ἀντίφαση, — θάθελαν νά τὸ κολλήσουν σ' αὐτόν τὸν

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

(1) Στίς μεγάλες τους γραμμές (Σημ. τοῦ Μετ.).

άνθρωπο που δέ μπορεί πιά να υπερασπίζεται τον έαυτό του, και θάθελαν επίσης πολύ να κλείσουν αυτόν τον περιπλανώμενο (τόρα που κατάχτησε τον άτέλειωτο κόσμο του πνεύματος) σ' ένα ναό, σ' ένα σπίτι, πράγμα που δέν είχε ποτέ και που δέν επεθύμησε ποτέ νάχει.

Μά ο Νίτσε δέ μπορεί να μπει μέ τη βία σ' ένα δόγμα, δέ μπορεί να φυλακιστεί σέ μια πέποιθηση (πουθενά σ' αυτές τις σελίδες δέ δοκιμάσαμε να βγάλουμε, μέ τρόπο δασκαλικό, από μια συγκινητική πνευματική τραγωδία, μια κρύα «θεωρία της γνώσης»), γιατί ποτέ αυτός ο παθιασμένος, που μέτραγε μέ τη σχετικότητα κάθε άξια, δέν κόλλησε γιά πολύ σέ καμμιά του κουβέντα, σέ καμμιά πέποιθηση της συνειδησής του, σέ κανένα πάθος της ψυχής του, και ποτέ δέ νόμισε πώς δέθηκε μ' αυτά. «Ένας φιλόσοφος κανει γενναία ξόδεψη από πεποιθήσεις», φωνάζει στά κατασταλαγμένα πνεύματα, που καυχιώνται γιά τό χαρακτήρα τους και τις πεποιθήσεις τους. 'Η κάθε γνώμη του δέν είναι παρά προσωρινή. Και τό έγώ του μάλιστα τό ίδιο, τό δέρμα του, τό σώμα του, ή διανοητική του κατασκευή, δέ φάνηκαν ποτέ στά μάτια του παρά σαν ένα πορναίο, που κλείνει πολλές διεφθαρμένες ψυχές. 'Ετσι, μια μέρα, πέταξε την πιο τολμηρή άπ' όλες τις κουβέντες: «Είναι μειονέκτημα γιά ένα διανοητή νάναι δεμένος σ' ένα μονάχα πρόσωπο. 'Όταν κανείς βρίσκεται μόνος του, πρέπει να δοκιμάζει κάπου-κάπου να χάνεται — και μετά να ξαναβρίσκεται.» 'Η έννοιά του είναι μια αδιάκοπη μεταμόρφωση, ή γνώση του έαυτου του μέ τό χάσιμο του έαυτου του, μ' άλλα λόγια ένα αιώνιο: «γίγνεσθαι» και ποτέ ένα καταστάλαγμα και μια ανάπαυση. Νά γιατί ή μοναδική προσταγή που συναντά κανεις στά γραφόμενά του είναι: «Γίνου ό,τι είσαι». Μέ τον ίδιο τρόπο κι' ο Γκαίτε έλεγε ειρωνικά πώς ήταν πάντα στην 'ένα όταν τον ζητούσαν στη Βαϊμάρη, κι' ή αγαπημένη εικόνα του Νίτσε

γιά τό δέρμα του φιδιού που αλλάζει, βρίσκεται εκατό χρόνια νωρίτερα σ' ένα γράμμα του Γκαίτε. Μά πόσο αντίθετη είναι ή ήρεμη εξέλιξη του Γκαίτε από την ξαφνική σαν έκρηξη μεταμόρφωση του Νίτσε! Γιατί ο Γκαίτε απλώνει τη ζωή του γύρω από ένα σταθερό κέντρο, καθώς τό δέντρο προσθέτει κάθε χρόνο έναν καινούργιο δακτύλιο στο κρυμμένο έσωτερικό του κορμιού του. Κι' ενώ ή φλούδα άπ' έξω πέφτει διαρκώς, αυτό διαρκώς πάλι γίνεται πιο στερεό, πιο δυνατό, πιο ψηλό, και βλέπει πάντα πιο μακριά. 'Η εξέλιξη του Γκαίτε γίνεται υπομονητικά, χάρη σέ μια γερή απορροφητική δύναμη που δρσ. αδιάκοπα, κι' ακόμη χάρη στην άντοχή που δείχνει υπερασπίζοντας τό έγώ του ενώ ταυχρόνως αναπτύσσεται. 'Η εξέλιξη του Νίτσε γίνεται πάντα απότομα, χάρη στην παράφορη όρμη της θέλησης. 'Ο Γκαίτε μεγαλώνει διαρκώς χωρίς ποτέ να θυσιάζει ένα μέρος άπ' τό έγώ του. Δέν έχει ποτέ ανάγκη ν' άπαρνηθεί τον έαυτό του γιά ν' άνυψωθεί. 'Ο Νίτσε, αντίθετα, ο άνθρωπος των μεταμορφώσεων, είναι πάντα υποχρεωμένος να καταστρέφει ο ίδιος τον έαυτό του γιά να τον ξαναφτιάχνει ολόκληρον. 'Όλα τά πνευματικά του κέρδη κι' όλες οί καινούργιες ανακαλύψεις του βγαίνουν άπ' αυτά τά θανατικά ροκανίσματα του έαυτου του κι' από κάτι χαμένες πίστεις, από μιάν άποσύνθεση. Γιά ν' άνέβει ψηλότερα, είναι πάντα υποχρεωμένος να πετάει κι' άπό ένα κομμάτι του έγώ του, — ενώ ο Γκαίτε δέ θυσιάζει τίποτα, κι' εύχαριστείται να μεταμορφώνει χημικά και να φιλτράρει τά στοιχεία του. 'Ο Νίτσε, γιά να φτάσει να βλέπει από ένα μέρος πιο έλεύθερο και πιο ψηλό, πρέπει να περνάει πάντα άπ' την όδύνη και την πίκρα: «Τό σπάσιμο κάθε πνευματικής συνάφειας είναι σκληρό, μά ένα φτερό μέ σπρώχνει στη θέση κάθε δεσμού.» Γνήσια δαιμονιακή φύση, δέν ξέρει παρά την πιο βάρβαρη μεταμόρφωση, αυτήν που γίνεται μέ την ανάφλεξη: καθώς ο φοίνικας πρέπει να περάσει μ' όλο του τό σώμα άπ' την

καταστρεπτική φωτιά, για να ξαναγεννηθεί, τραγουδώντας, απ' την ίδια του τη στάχτη, με καινούργια χρώματα και καινούργια φτερά, ο «υιός του πνεύματος», όπως τον ένοιωθε ο Νίτσε, πρέπει να περάσει μ' όλη του την πίστη ανάμεσ' από τις φλόγες της αντινομίας που κατατρώνει το έγώ του, για να μπορέσει το πνεύμα του ν' ανυψώνεται αδιάκοπα, ξαναιωμένο και λυτρωμένο από κάθε παλιά ιδέα.

Στο κάδρο του του σύμπαντος, που αλλάζει όλοένα, τίποτα δε μένει όρθο κι' απείραχτο, καθώς ήταν άλλοτε. Νά γιατί οι διάφορες φάσεις του δεν ακολουθούν ή μιά την άλλη αδελφικά, μιά έχθρικά. Βρίσκεται διαρκώς στο δρόμο της Δαμασκοῦ. "Οχι μιά, μιά αναρίθμητες φορές άλλαξε πεποίθηση κι' αίσθημα, γιατί κάθε νέο πνευματικό στοιχείο μπαίνει βαθιά μέσα του, κι' όχι μονάχα στο πνεύμα του, μ' ακόμα ως τὰ σπλάγγνα του. Οι ήθικες και πνευματικές γνώσεις αλλάζουν σ' αυτόν, αλλάζοντας μαζί και την κυκλοφορία του αίματός του, τὸ αίσθημά του και τὴ σκέψη του. Σάν ένας τολμηρὸς παίκτης, ὁ Νίτσε (καθὼς κι' ὁ Hoelderlin τὸ απαιτεῖ απ' τὸν ἑαυτό του μιά μέρα) «ἀφίνει ὀλόκληρη τὴν ψυχὴ του στὴν καταστρεπτικὴ δύναμη τῆς πραγματικότητας», κι' απ' τὴν ἀρχὴ ἢ πείρα κι' οἱ ἐντυπώσεις πὸ δέχεται πέρνουν τὴ μορφή δυνατῶν ἐκρήξεων, ὀλότελα ἡφαιστειακῶν. "Οταν, νέος ἀκόμα σπουδαστῆς στὴ Λειψία, διαβάσει τὸν «Κόσμο σὰ θέληση καὶ σάν παράσταση» τοῦ Σοπενάουερ, δὲ μπορεῖ νὰ κοιμηθεῖ δέκα ὀλόκληρες νύχτες. "Ολόκληρο τὸ εἶναι του εἶναι ἀναστατωμένο ἀπὸ ἕναν κυκλώνα. Ἡ πίστη πὸ τὸν στηρίζει σπάει μὲ θόρυβο. Κι' ὅταν τὸ θαμπωμένο πνεύμα του βγαίνει σιγά-σιγά ἀπ' αὐτὸν τὸν ἴλιγγο καὶ ξαναβρίσκει τὴν ψυχραιμία του, ἔχει μπροστά του μιά φιλοσοφία ὀλότελα ἀλλαγμένη, μιά νέα ἀντίληψη γιὰ τὴ ζωὴ. Τὸ ἴδιο κι' ἡ συνάντησή του μὲ τὸ Ριχάρδο Βάγκνερ γίνεται ἡ πηγὴ μιάς ἀγάπης γεμάτης πάθος πὸ ἀπλώνει ὡς τὸ

ἄπειρο τὴ δύναμη τῆς εὐαισθησίας του. "Οταν ξανάρθε ἀπὸ τὸ Triebtschen στὴ Βάιλε, ἡ ζωὴ του πήρε μιά ἄλλη ὄψη. "Απ' τὴ μιά μέρα ὡς τὴν ἄλλη ὁ φιλόλογος πέθανε μέσα του κι' ἡ ἐνατένιση τοῦ παρελθόντος, τοῦ ἱστορικοῦ, ἄφησε τὴ θέση τῆς στὴν ἐνατένιση τοῦ μέλλοντος. Κι' ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ του ἦταν πλημμυρισμένη ἀπ' αὐτὴ τὴ φλογερὴ πνευματικὴ ἀγάπη, μετὰ τὴ διακοπὴ τῶν σχέσεων μὲ τὸ Βάγκνερ, ἀνοίγει μέσα του μιά τεράστια πληγὴ, σχεδὸν θανάσιμη, πὸ ἀδιάκοπα τρέχει καὶ βγάζει πύο καὶ πὸ ποτὲ δὲ θὰ κλείσει ἂν δὲν πλαστεῖ καινούργιος ὀλότελα ἱστός. Διαρκῶς, σάν σὲ σεισμό, στὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ τὰ πνευματικὰ ἀναστατώματα, ὀλόκληρο τὸ οἰκοδόμημα τῶν πεποιθήσεων του βουλιάζει, κι' ὁ Νίτσε εἶναι αἰώνια ἀναγκασμένος νὰ τὸ ξαναχτίζει ἀπ' τὰ θεμέλια. Τίποτα δὲ μεγαλώνει μέσα του ἤρεμα, σιωπηλὰ, ὀργανικὰ, σάν τὰ φυσικὰ πράγματα. Ποτὲ τὸ ἐνδόμυχο ἐγὼ του δὲν ἀπλώνεται καὶ δὲν ἀναπτύσσεται ἀπὸ μιά μυστικὴ ἐργασία σὲ μιά πὸ εὐρύχωρη ἐπιφάνεια: ὄλα — κι' οἱ ἰδέες του ἀκόμα — χτυπᾶν τὰ κατάβαθα τῆς ψυχῆς του «σάν ἀστροπελέκια». Πάντα κάποιον σύμπαν πρέπει νὰ καταστραφεῖ μέσα του γιὰ νὰ ξαναγεννηθεῖ ὁ Κόσμος του. Αὐτὴ ἡ ἐκρηκτικὴ δύναμη τῆς ἰδέας πὸ ὑπάρχει στὸ Νίτσε, εἶναι δίχως ὁμοιά τῆς. «Θάθελα πολὺ — γράφει μιά μέρα — νὰ λυτρωθῶ ἀπ' αὐτὴν τὴν πλημμύρα τοῦ αἰσθήματος πὸ φέρνουν ὁμοιες δημιουργίες. Κι' ἡ σκέψη αὐτὴ μοῦρχεται τόσο συχνά, ὡστε θὰ πεθάνω ξαφνικὰ ἀπὸ τέτοια αἰτία.» Καί, δίχως ἄλλο, πάντα κάτι πεθαίνει μέσα του στὸ ἐνδιάμεσο τῶν πνευματικῶν του ἀνανεώσεων. Πάντα, στοὺς ἐσωτερικοὺς του ἱστούς, ὑπάρχει κάτι πὸ τὸν βασανίζει, σὰ νὰμπηγε κανεὶς ἕνα ἀτσάλενιο στυλέτο πὸ νὰκοβε ὄλες τὶς πρωτερινὲς σχέσεις. Πάντα τὸ πνευματικὸ του σπῆτι καίγεται καὶ γίνεται κάρβουνο, ὡς ὅτου γίνεαι ἀγνώριστο, ἀπὸ τὴ φλόγα μιανῆς καινούργιας ἐμπνεύσης. Ὑπάρχουν στὸ Νίτσε, στὴν κάθε μιά

ἀπ' τις μεταμορφώσεις του, οἱ σπασμοὶ τοῦ θανάτου κι' οἱ σπασμοὶ τῆς γέννησης. Ἴσως ποτὲ ἕνα ἀνθρώπινον νὰ μὴν ἀναπτύχθηκε μέσα σὲ πόνους τόσο δυνατοῦς, ποτὲ κανεὶς ἄνθρωπος νὰ μὴν ἔχυσε ὁ ἴδιος τὸ αἷμα του ἀναζητώντας τὸ ἐγὼ του. Νὰ γιατί ὅλα του τὰ βιβλία δὲν εἶναι, κυριολεκτικὰ, παρὰ οἱ κλινικὲς ἐκφάνσεις αὐτῶν τῶν ἐγχειρήσεων, οἱ μέθοδοι πού ἐφαρμόζονταν στὶς ἀνατομικέσ του ἐπεμβάσεις, ἕνα εἶδος γυναικολογίας τοῦ λυτρωμένου πνεύματος. «Τὰ βιβλία μου δὲ μιλάνε παρὰ γιὰ γίκες πού κατάφερα κατὰ τοῦ ἐαυτοῦ μου.» Ἐξιστοροῦν τις μεταμορφώσεις του, τις ἐγκυμοσύνες του καὶ τοὺς τοκετούς του, τοὺς θανάτους του καὶ τις ἀναστάσεις του, ἐξιστοροῦν τοὺς πολέμους πού ἔκανε ἐναντίον τοῦ ἴδιου τοῦ ἐαυτοῦ του, τις τιμωρίες καὶ τις θανατώσεις πού τοῦ ἐπέβαλλε, καί, γενικά, τὴ ζωὴ ὅλων τῶν ἀνθρώπινων ὄντων πού σ' αὐτὰ διαδοχικὰ μεταμορφώθηκε ὁ Νίτσε τὰ εἴκοσι ὀλόκληρα χρόνια τῆς πνευματικῆς του ζωῆς.

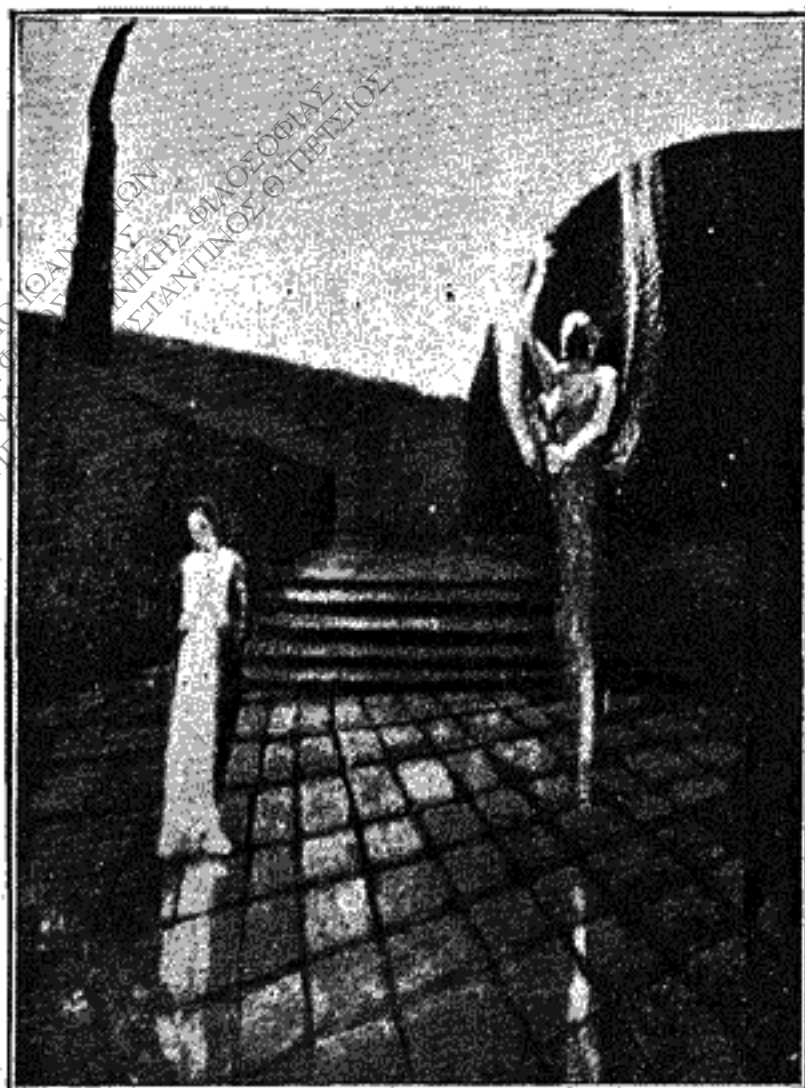
Τὸ πῶς χαρακτηριστικὸ, πού δὲν ἔχει ὁμοίό του, σ' αὐτές τις μεταμορφώσεις τις ἀδιάκοπες τοῦ Νίτσε, εἶναι ὅτι ἡ γραμμὴ τῆς ζωῆς του ἀντιπροσωπεύει, μὲ ὠρισμένη ἔννοια, μιὰ κίνηση ὄλο καὶ πρὸς τὰ κάτω. Ἄς πάρουμε τὸ Γκαῖτε (πάντα αὐτὸν συναντᾶμε μπροστά μας, αὐτὸν πού εἶναι τὸ πῶς συμβολικὸ ἀπ' ὅλα τὰ ἀνθρώπινα φαινόμενα) σάν τὸ πρότυπο μιᾶς ὀργανικῆς φύσης πού βρίσκεται μυστηριωδῶς σὲ συμφωνία μὲ τὴν πορεία τοῦ σύμπαντος. Βλέπουμε ὅτι οἱ μορφές τῆς ἀνάπτυξής του ἀντανακλοῦν συμβολικὰ τις διαφορὲς ἡλικίες τῆς ζωῆς. Ὁ Γκαῖτε εἶναι στὰ νιάτα του δυνατὸς σάν τὴ φωτιά. Στὴν ἀντρικὴ ἡλικία ἔχει μιὰν ὄριμη δραστηριότητα, καὶ στὰ γερράματά του ἡ σκέψη του εἶναι ὄλο φῶς: ὁ ρυθμὸς τοῦ πνεύματός του ἀντιστοιχεῖ ὀργανικὰ μὲ τὴ θερμοκρασία τοῦ αἵματός του. Τὸ χάος του μόλις ἀρχίζει νὰ φαίνεται (ὅπως συμβαίνει πάντα στοὺς νέους). Ἡ ταχτοποίησή του ὁμοίως βρίσκεται στὸ τέλος τῆς σταδιοδρομίας του (ὅπως συμβαίνει πάντα στοὺς γέ-

ρους). Γίνεται συντηρητικὸς, ἀφοῦ ὑπῆρξε ἐπαναστάτης, ἐπιστημονικὸ πνεῦμα, ἀφοῦ ἔκαμε τὸ ντεμποῦτο του μὲ τὸν ἀποκρυφισμό, καὶ νοικοκύρης τοῦ ἐγὼ του, ἀφοῦ ἄρχισε σάν ἄσωτος. Ὁ Νίτσε ὁμοίως εἶναι τὸ ἀντίθετό τοῦ Γκαῖτε. Ἐνῶ ἐκεῖνος ποθεῖ πάντα μιὰ τέλεια συνάφεια τῶν στοιχείων τοῦ εἶναι του, ὁ Νίτσε ἐπιθυμεῖ σφοδρὰ μιὰ διάλυση, κι' ὄλοένα μὲ περισσότερο πάθος, ὅπως ὅλοι οἱ δαιμονικοὶ χαρακτήρες, γίνεται διαρκῶς πῶς ἀνυπόμονος, πῶς ὀρμητικὸς, πῶς ἐπαναστάτης, πῶς χαώδης ὅσο ἡ ἡλικία του ἀνεβαίνει. Ἡδὴ ἡ ἐξωτερικὴ του ἐμφάνιση εἶναι σὲ τέλεια ἀντίθεση μὲ τὴ συνηθισμένη ἐξέλιξη. Ὁ Νίτσε ἀρχίζει ἀπ' τὰ γερράματα. Εἰκοσιτέσσερω χρόνων, ἐνῶ οἱ συνάδελφοί του δίνονται ἀκόμη στὶς φοιτητικὲς τέρψεις, ξεφαντώνοντας στὶς μπουραρίες καὶ τρικλίζοντας σάν τις χήνες στοὺς δρόμους, ὁ Νίτσε εἶναι κιάλας ἕνας καθηγητῆς μὲ κύρος, τιλοθχος τῆς ἔδρας τῆς φιλοσοφίας στὸ ὀνομαστὸ Πανεπιστήμιο τῆς Βάιλε. Οἱ ἀληθινοὶ του φίλοι εἶναι αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ἄνθρωποι πενήντα καὶ ἐξήντα ἐτῶν, οἱ μεγάλοι ἀσπρομάλληδες σοφοὶ σάν τὸν Jacob Burckhardt καὶ τὸν Ritschl, κι' ὁ στενωτέρος ἀπ' ὅλους εἶναι ὁ πρῶτος καλλιτέχνης τοῦ καιροῦ του, ὁ σοβαρὸς Ριχάρδος Βάγκνερ. Μιὰ ἀκλόνητη ἀυστηρότητα, μπρούτζινη, μιὰ ἀκατάλυτη ἀντικειμενικότητα, τὸν κάνουν σοφὸ μοναδικό, ποτὲ καλλιτέχνη, καὶ σ' ὅλα του τὰ βιβλία ὁ παιδαγωγικὰ ἀνώτερος τόνος τοῦ πεπειραμένου ἀνθρώπου τὸν κάνει νὰ διαφέρει ἀπ' τὸν ἄνθρωπο πού μόλις ἀρχίζει. Περιορίζει μὲ σκληρότητα τις ποιητικὲς του ἀσχολίες, τὸν ἐνθουσιασμό του γιὰ τὴ μουσική: σάν τὸν παραμυθένιο αὐλικὸ σύμβουλο πού πέτρωσε ἀπ' τὰ χρόνια, σκύβει αἰώνια πάνω σὲ χειρόγραφα, συνθέτει πίνακες κι' εὐχαριστιέται νὰ ξαναεπιθεωρεῖ τοὺς ἀραχνιασμένους πιά πανδέκτες. Τὸ βλέμμα τοῦ Νίτσε, καθὼς πρωτοφαίνεται, εἶναι ὀλότελα γυρισμένο στὸ παρελθόν, στὴν ἱστορία, σ' ὅ,τι εἶναι νεκρὸ καὶ σ' ὅ,τι ὑπῆρξε.

‘Οί άπολαύσεις της ζωής του περιορίζονται στις μανίες του γεροντοπαλλήκαρου. ‘Η χαρά του κι’ η θερμότητά του κρύβονται κάτω απ’ την αξιοπρέπεια του καθηγητού, και τὰ μάτια του δέν άφίνουν ούτε στιγμή τὰ βιβλία και τὰ προβλήματα της πολυμάθειας. Στά είκοσιεφτά του χρόνια ή «Γέννηση της Τραγωδίας» άνοίγει τὸ πρῶτο αύλάκι στο παρόν· μὰ ὁ συγγραφέας αύτοῦ τοῦ βιβλίου φοράει ακόμα στο πνευματικό του πρόσωπο τὴν αὐστηρή μάσκα της φιλολογίας, και σ’ αύτὸ τὸ ἔργο κρυφά μονάχα ρίχνει μιά πρώτη ἀναλαμπή σὲ μελλοντικά πράγματα, μιά πρώτη ἀχτίνα στὴν ἀγάπη τοῦ παρόντος και στο καλλιτεχνικό πάθος. Στά τριάντα πάνω-κάτω χρόνια, στὴν ἡλικία πού ὁ φυσιολογικός ἄνθρωπος πολεμάει νὰ ἐγκαινιάσει τὴν ἀστική του καριέρα, στὴν ἡλικία πού ὁ Γκαίτε ἦταν σύμβουλος τοῦ κράτους κι’ ὁ Καντ, ὅπως κι’ ὁ Schiller, καθηγητής, ὁ Νίτσε ἔχει πετάξει πίσω του αὐτὲς τίς θέσεις κι’ ἔχει ἐγκαταλείψει, ἀναστενάζοντας ἀπὸ εὐχαρίστηση, τὴν ἔδρα της φιλολογίας. Αὐτὸ εἶναι τὸ πρῶτο του βῆμα πρὸς τὸ ἀληθινὸ του ἐγώ, ἡ πρώτη κίνηση γιὰ νὰ εἰσχωρήσει στὸν ἴδιο του κόσμο, ἡ πρώτη του ἐσωτερικὴ μεταμόρφωση. Τὸ πέταγμα αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸ ἀληθινὸ ντεμποῦτο τοῦ καλλιτέχνη. ‘Ο ἀληθινὸς Νίτσε ἀρχίζει τὴ στιγμή πού ρίχνεται στο παρόν, — ὁ τραγικός Νίτσε, ὁ ὄχι τωρινός, πού τὸ βλέμμα του διευθύνεται πρὸς τὸ μέλλον και πού ἔχει τὴ νοσταλγία τοῦ νεοφερμένου, αὐτουνοῦ πού θάρθει μιά μέρα. ‘Απὸ καιρὸ σὲ καιρὸ δημιουργεῖ ἀτέλειωτα ἀναστατώματα, ὅμοια μὲ ἐκρήξεις, ριζικὲς ἀλλαγές τοῦ πιὸ ἐσώψυχου εἶναι του — ἀπότομα περάσματα ἀπ’ τὴ φιλολογία, στὴ μουσική, ἀπ’ τὴ σοβαρότητα, στὴν ἔκσταση, ἀπ’ τὴ κατσοφιασμένη ὑπομονή, στο χορὸ. Στά τριανταεξή του χρόνια, ὁ Νίτσε εἶναι ἕνας «ξεγραμμένος», ἕνας ἀνηθικιστής, ἕνας σκεπτικιστής, ἕνος ποιητῆς και μουσικός, «ξανανιωμένος μ’ ἕνα θαυμάσιο τρόπο», νέος ὅσο δέν ὑπῆρξε ποτὲ στα νιάτα του, λυτρωμένος ἀπὸ

κάθε παρελθὸν κι’ ἀπ’ τὴν ἴδια του τὴν ἐπιστήμη, λυτρωμένος κιόλας ἀπ’ τὸ παρόν κι’ ὀλότελα σύντροφος τοῦ ὑπερανθρώπου, τοῦ μελλοντικοῦ ἀνθρώπου. Φυσικά, ἀντὶ τὰ χρόνια της ἀνάπτυξης του νὰ σταθεροποιήσουν τὴ ζωὴ του, καθὼς στο συνηθισμένον καλλιτέχνη, ριζώνοντάς τὴν ὀλοένα πιὸ πολὺ και κάνοντάς τὴν πιὸ σοβαρὴ και συστηματικὴ, αὐτὰ δέν κάνουν ἄλλο παρὰ νὰ τὸν λυτρώνουν μιά γιὰ πάντα ἀπὸ κάθε σύνδεσμο και κάθε συνάφεια. ‘Ο ρυθμὸς αὐτοῦ τοῦ ξανανιώματος εἶναι φοβερός και δίχως ἀνάλογό του. Στά σαράντα του χρόνια, ἡ γλώσσα τοῦ Νίτσε, οἱ σκέψεις του, τὸ εἶναι του, ἔχουν περισσότερη φρεσκάδα χρωμάτων, τόλμη, πάθος και μουσικὴ, παρὰ στα δεκαεφτά του χρόνια, κι’ ὁ ἐρημίτης τοῦ Sils Maria περνάει μεσ’ ἀπ’ τὸ ἔργο του μ’ ἕνα βάδισμα πιὸ ἀλλέγρο, πιὸ πηδηχτὸ και πιὸ ἑλαφρό, παρὰ ὅ,τι ὁ παλιὸς καθηγητῆς τῶν είκοσιτέσσερω χρόνων, ὁ γερασμένος παράκαιρα.

‘Ετσι, στο Νίτσε, τὸ αἶσθημα της ζωής δυναμώνει ἀντὶ ν’ ἀδυνατίζει: οἱ μεταμορφώσεις του γίνονται διαρκῶς πιὸ γρήγορες, πιὸ λυτρωτικὲς, πιὸ φτερωτές, πιὸ ἀλλαγμένες, πιὸ ἀπλωτές, πιὸ ἐπικίνδυνες, πιὸ κυνικὲς. Δὲ βρίσκει πιὰ πουθενά μέρος γιὰ νὰ σταθεῖ τὸ πάντοτε σὲ κίνηση πνεῦμα του. Μόλις ἀκουμπήσει κάπου, «τὸ δέρμα του σπάει και κομματιάζεται». Στο τέλος, ἡ ζωὴ του γίνεται ἀνίκανη ν’ ἀκολουθαίει τὸ εὐμετάβλητο τοῦ πνεύματός του, κι’ οἱ ἀλλαγές πού παρουσιάζει πέρνουν σιγά-σιγά ἕνα ρυθμὸ κινηματογραφικό, ὅπου οἱ εἰκόνες τρέμουν και κινοῦνται ἀδιάκοπα. Κι’ ἐκεῖνοι ἀκριβῶς πού πιστεύουν πὼς τὸν ξέρουν ἀπὸ πολὺ κοντά, οἱ φίλοι τῶν πρωτευτερινῶν περιόδων της ζωής του, πού ὄλοι τους σχεδὸν εἶναι κολλημένοι στὴν ἐπιστήμη τους, στὴ γνώμη τους, στο σύστημά τους, αἰσθάνονται ὀλοένα περισσότερὴ ἐκπληξη κάθε φορὰ πού τὸν συναντοῦν. ‘Ανακαλύπτουν μὲ τρόπο στὴ διανοητικὴ του φυσιογνωμία, πού ξανανιώνει κάθε μέρα και πε-

ΝΕΛΛΗ ΚΥΡΙΑΚΟΥ

ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ

σότερο, καινούργια χαρακτηριστικά που δέν αντιστιχοῦν σέ κανένα προηγούμενο. Κι' αὐτός ὁ ἴδιος, μεταμορφώμενος διαρκῶς, ἔχει τήν ἐντύπωση πῶς βρίσκεται μπρός σ' ἓνα φάντασμα ὅταν ἀκούει νά τόν φωνάζουν μέ τόν τίτλο του, ὅταν τόν «ἀνακατεύουν» μ' αὐτόν «τόν καθηγητή Φρειδερίκο Νίτσε τῆς Βάιλε», τό φιλόλογο, μ' αὐτόν τόν ἀνθρώπο τόν παράκαιρα γερασμένο στήν πολυμάθεια (μέ κόπο θυμᾶται πιά), καθῶς ὑπῆρξε εἴκοσι χρόνια πρωτότερα. Ἴσως κανεῖς ἀκόμα νά μὴν ἔριξε μακρῶς του τήν περασμένη του ζωῆ μέ τόση δύναμη, ὅπως ὁ Νίτσε, πετώντας ὅλα τ' ἀπομεινάρια τῶν παλιῶν γνώσεων κι' αἰσθημάτων: ἀπό κεῖ ἡ φοβερή μόνωση τῶν τελευ-

ταίων του χρόνων. Ἔσπασε ὅλους τοὺς δεσμούς μέ τό παρελθόν. Κι' ὁ ρυθμός τῶν τελευταίων του χρόνων, τῶν τελευταίων του μεταμορφώσεων, εἶναι πολὺ φλογερός γιά νά προσκολληθεῖ σέ καινούργια πράγματα. Δέν κάνει ἄλλο παρά νά περνάει ὀλοταχῶς δίπλα ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους κι' ἀπ' ὅλα τὰ φαινόμενα. Κι' ὅσο πῶς πολὺ ζυγώνει ἢ φαίνεται πῶς ζυγώνει στό ἴδιο του τό Ἐγώ, τόσο ἡ ἐπιθυμία, ν' ἀπομακρυνθεῖ ἀπ' τόν ἑαυτό του γίνεται περισσότερο δυνατή. Ὅλοένα πῶς ριζικές γίνονται οἱ μεταβολές τοῦ εἶναι του, ὅλοένα πῶς ἀπότομα τὰ πηδηματά του ἀπ' τό ἄσπρο στό μαῦρο, αὐτές οἱ ἠλεκτρικές ἐναλλαγές τῶν ἐσωτερικῶν συναφειῶν: καταστρέφε-

ται τρώγοντας ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτό του ἀδιάκοπα, κι' ὁ δρόμος του εἶναι μιὰ μακρὰ σειρά ἀπὸ φλόγες.

Μὰ ὅσο γρηγορότερα γίνονται αὐτὲς οἱ μεταμορφώσεις, τόσο πιο δυνατὲς κι' ὀδυνηρὲς τοῦ φαίνονται. Τὰ πρῶτα «ξεφορτώματα» τοῦ Νίτσε ἀποτελοῦν ἀπλῶς ἀπολυτρώσεις τοῦ ἑαυτοῦ τοῦ ἀπ' τὶς πεποιθήσεις τοῦ τῆς παιδικῆς κι' ἐφηβικῆς ἡλικίας, ἀπὸ γνώμες κρυσταλλωμένες, μαθημένες ἢ ἐντυπωμένες στὸ σχολεῖο. Τὶς ἔριξε ὁμῶς εὐκόλα πίσω του, σὰν ἕνα φιδίσιο πουκάμισο, παλιὸ καὶ ξεραμένο. Μὰ ὅσο πιο πολὺ τονίζει τὴν ψυχολογικὴ του δύναμη, τόσο πιο βαθεῖα πρέπει νὰ μπήγει τὸ μαχαίρι στὸ σῶμα του, στὰ μέσα τοῦ Ἐγὼ του. Ὅσο οἱ πεποιθήσεις του ἔρχονται κάτω ἀπ' τὸ δέρμα του, φορτωμένες νευρικότητα καὶ παραγεμισμένες μὲ αἷμα, τόσο πιο πολὺ πλάθονται ἀπ' τὸ ἴδιο του πλάσμα, τόσο πιο πολὺ τοῦ χρειάζονται ἢ κτηνώδης δύναμη, τὸ ξεχείλισμα τοῦ αἵματος κι' ἡ ἀδιάλλακτη σταθερότητα: ἔτσι, γίνεται «δήμιος τοῦ ἑαυτοῦ του», ἕνα εἶδος Shylock: πληγώνει τὴν ἴδια του τὴ σάρκα. Στὸ τέλος, αὐτὴ ἡ γύμνωση τοῦ ἑαυτοῦ του φτάνει τὴν πιο ἐσώψυχη ζώνη τοῦ αἰσθήματος, κι' ἐκεῖ γίνονται ἐπικίνδυνες ἐγχειρήσεις. Προπάντων ὁ ἀκρωτηριασμός τῆς Βαγνερικῆς συνάφειας εἶναι μιὰ χειρουργικὴ ἐπέμβαση ἐξαιρετικὰ ἐπικίνδυνη καὶ σχεδὸν θανατηφόρα στὰ ἐσωτερικὰ μέρη τοῦ σώματός του, τὰ πολὺ κοντὰ στὴν καρδιά. Εἶναι σχεδὸν μιὰ αὐτοκτονία καί, καθὼς γίνεται ξαφνικὰ μὲ μιὰν ὠμὴ δύναμη, εἶναι ἕνα εἶδος δολοφονίας ὕστερα ἀπὸ μιὰ ἀσέλγεια, γιατί, στὸ σφιχταγκάλιασμα τῆς ἀγάπης καί τῆ στιγμῆ τοῦ πιο κοντινοῦ πλησιάζματος, τὸ ἄγριο ἐνστικτὸ του τῆς ἀλήθειας βιάζει καὶ στραγγαλίζει τὸ πλάσμα ποῦ τοῦ εἶναι τὸ πιο κοντινὸ καὶ τὸ πιο ἀγαπητό. Κι' ὅση περισσότερη δύναμη ἔχει, τόσο τὸ καλλίτερο γι' αὐτόν. Ὅσο περισσότερο αἷμα, πόνο καὶ σκληρότητα στοιχί-

(Ἀκολουθεῖ)

ζει ἢ κάθε μιὰ ἀπ' αὐτὲς «τὶς νίκες κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ του», τόσο περισσότερη ἡδονὴ βρίσκει ἢ φιλοδοξία τοῦ σ' αὐτὴ τῆ δοκιμασία, ὅπου βάζει τὴ θέλησή του μὲ ὅλη τῆς τὴ δύναμη.

Ἄδυσώπητος ἐρευνητὴς τοῦ ἑαυτοῦ του, βυθομετράει δίχως οἶκτο κάθε μιὰ ἀπ' τὶς ἴδιες του πεποιθήσεις, κι' αἰσθάνεται μιὰ μελαγχολικὴ κι' ἡδονικὰ ὠμὴ χαρὰ στὸ νὰ σκέφτεται τ' ἀναρίθμητα αυτοδαφές τῶν αἰρετικῶν ἰδεῶν του. Σιγά-σιγά, τὸ ἐνστικτὸ τῆς αὐτοκαταστροφῆς γίνεται στὸ Νίτσε ἕνα πνευματικὸ πάθος: «Νοιώθω τόσο τὴ χαρὰ τῆς καταστροφῆς ὅσο ἔχω τὴ δύναμη νὰ καταστρέφω.» Ἀπ' τὴν ἀπλὴ μεταμόρφωση τοῦ ἑαυτοῦ του γεννιέται ἡ ἐπιθυμία νὰ φέρνει ἀντιρρήσεις στὸν ἑαυτό του καὶ νὰ γίνῃ ὁ ἐχθρὸς τοῦ ἑαυτοῦ του: κομμάτια ἀπ' τὰ βιβλία του ὀρθώνονται ἀπότομα τὸ ἕνα ἐναντίον τοῦ ἄλλου. Αὐτὸς ὁ παθιασμένος προσήλυτος τῶν πεποιθήσεών του, βάζει ἀθάλαρα ἕνα νὰ ἰ διπλα στὸ κάθε ὄχι κι' ἕνα ὄχι διπλα στὸ κάθε νὰ ἰ. Ξεδιπλώνεται στὸ ἄπειρο γιὰ ν' ἀπλώσει μέσα σ' αὐτὸ τοὺς κόλπους τοῦ εἶναι του καὶ νὰ εὐχαριστηθεῖ, σὰ νάταν αὐτὸ ἡ ἀληθινὴ ζωὴ τοῦ πνεύματος. Πάντα ν' ἀποφεύγει τὸν ἑαυτό του, πάντα νὰ χτυπιέται («ψυχὴ ποῦ ἀποφεύγει τὸν ἑαυτό της καὶ ποῦ ζητᾷ νὰ τὸν ξαναβρεῖ σ' ἕναν πιο ἀνώτερο κύκλο») — αὐτὸ τὸν ὀδηγεῖ, στὸ τέλος, σὲ μιὰ τρελλὴ ὑπερευαίσθησια, κι' αὐτὴ ἡ ὑπερβολὴ γίνεται γι' αὐτόν μοιραία. Γιατί, τὴ στιγμῆ ἀκριβῶς ποῦ τὸ εἶναι του ἀπλώνεται πέρα ὡς πέρα, τὸ πνεῦμα του ξεσπάει: ὁ φλογερὸς πυρήνας, ἡ πρωτόγονη καὶ δαιμονιακὴ δύναμη παθαίνει ἐκρηξή, κι' αὐτὴ ἡ φοβερὴ ὀρμὴ ἐκμηδενίζει σὰν ἡφαιστειο τὴ μεγαλόπρεπη σειρά τῶν μορφῶν ποῦ τὸ δημιουργικὰ πλαστικὸ πνεῦμα του εἶχε φτιάξει ἀπ' τὸ αἷμα του κι' ἀπὸ τὴν ἴδια του ζωὴ, καθὼς ἀναζητοῦσε τὸ ἄπειρο.

Μετάφρ. Π. Π. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ